

Realna dialektika in sodobno človeštvo (Žive vrednote antifašizma)

VOJAN RUS

POVZETEK

Svetovni antifašistični boj je sprožil možnost takih socialnovrednostnih sprememb človeštva, ki jim ni primere v svetovni zgodovini. Nastala je rahla globalna premoč dobrega in najbolj izrazita globalna zgodovinska alternativa med dobrim in zlim. Filozofski abstrakcionizmi, ki prevladujejo v sodobni svetovni filozofiji, so se v najnovejši družbeni zgodovini pokazali kot izrazite teoretske zavore. Ti teoretski abstrakcionizmi so škodljivi povsod, kjer se praksa in teorija srečujeta s celoto človeka: oseba, nacija, demokracija, morala, politika, "sedanja tranzicija" Vzhodne, Srednje Evrope in Balkana, družbeni razvoj v muslimanskih deželah, v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki ter vprašanja nove, urbane kulture v razvitih deželah.

Nasproti vsem filozofskim abstrakcionizmom sem štirideset let sistematično razvijal realno dialektično antropologijo. Ta je bila metodološka osnova za moje štiridesetletne družbene analize, predvidevanja, projekte in predloge. Najnovejši družbeni razvoj je potrdil vse te moje analize in predloge. S temi praktičnimi dokazi je bila prednost dialektične filozofije zmagovito zgodovinsko potrjena.

Idejni in politični vrhunec antifašizma je bila ustanovitev OZN in sprejem njene Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Z analizo te Deklaracije in z njeno komparacijo z dosedanjo filozofijo pokažem, da Deklaracija pomeni zmago dialektičnega realnega humanizma v vsem človeštvu. Deklaracija vsebuje tudi zgoščeno in implicitno prvo skupno filozofijo vsega človeštva, sintezo glavnih vrednot vseh kultur, vseh religij in vseh naprednih filozofij.

ABSTRACT

REAL DIALECTICS AND MODERN HUMANITY (LIVING ANTI-FASCIST VALUES)

The global anti-fascist struggle opened the possibility for changes in social values unparalleled in world history. As a result, good slightly prevailed over evil globally and the strongest historical alternative ever expressed between the two emerged. Philosophical abstractionisms dominating modern global philosophy proved to be major theoretical hindrance in recent social history. These theoretical abstractionisms are detrimental wherever practice and theory meet with man as a whole, i.e. person, nation, democracy, moral, politics, the "present transition" in Eastern, Mid-European and Balkan countries, social development in Muslim countries in Asia, Africa and Latin America, as well as the problems related to the new urban culture in developed countries.

Against all the philosophical abstractionism, for forty years I have been systematically developing a real dialectic anthropology, which provided, during this period, a methodological basis to my social analyses, forecasts, projects and proposals. Recent social development has proved all my analyses and proposals correct. This practical evidence is a historical confirmation of the advantages of dialectic philosophy.

The ideological and political climax of anti-fascism was the foundation of the UN and the adoption of its General Human Rights Declaration. By analysing this Declaration and by comparing it with current philosophy, I demonstrate that this Declaration means the victory of dialectical real humanism in all humankind. The Declaration also contains the first ever concise and implicit philosophy common to of all humankind and a synthesis of the main common values held by all cultures, religions and progressive philosophies.

1. Antifašizem in novo razpotje človeštva

To knjigo¹ sem pripravil, ker sem začutil v svetovnih proslavah 50-letnice vojaške antifašistične koalicije določeno praznino, določeno odsotnost.

Vse uradne proslave po vsem svetu to 50-letnico ocenjujejo pozitivno. Še več: verjetno v vseh svetovnih medijih ni izšel niti en članek, ki bi antifašizem očrnil kot negativen dogodek v svetovni zgodovini.

Taka enotnost vse človeške javnosti v ocenjevanju antifašizma je skoraj izjemen pojav (spomnimo se samo, da so vse do danes zelo različne ocene evropskega srednjega veka, evropskega osvajanja Amerike, Afrike in Azije in ocene novega veka).

V vseh enotnih svetovnih ocenah antifašistične koalicije pa manjka važna sestavina: manjka zavest, da antifašistična vojna ni bila samo najbolj zapletena vojna operacija v zgodovini, ampak da je ta zmaga imela bistveno drugačne svetovno-zgodovinske posledice in možnosti kot vse druge vojne v novem veku: da je **svetovni antifašizem sprožil možnost takih antropološko-vrednostnih in socialno-vrednostnih sprememb človeštva**, ki jim ni para v zgodovini, da je antifašizem porodil **žive in nove realne vrednote**, ki bodo **morda** pomenile novo zgodovino človeštva.

To poskušam dokazati v tej knjigi. Že primerjava najbolj vidnih rezultatov prve in druge svetovne vojne nakaže, da se je dogodilo v drugi svetovni vojni nekaj posebnega: medtem, ko so se po prvi svetovni vojni svetovne vloge totalitarizmov in imperializmov silovito **stopnjevale**, se po drugi vojni **propadli** vsi najgrozovitejši totalitarizmi in imperializmi.

Zmagovalci druge svetovne vojne **niso** povsem enaki zmagovalcem prve svetovne vojne. Zato je neutemeljeno, da se vojna zmaga v drugi svetovni vojni praznuje precej formalno in rutinsko kot vsaka druga vojna zmaga.

In vendar: nikoli ne bo nikakršne absolutne gotovosti za trajno prevlado nove zgodovinske možnosti in novih antifašističnih vrednot (točneje za prevlado tistih humanih vrednot, ki so kot prva klica duhovno vzniknile že pred dvemi, tremi tisočletji,

¹ Knjigo **Žive vrednote antifašizma** objavlja založba Enotnost, Ljubljana. V tej razpravi sta združena in razširjena uvod in sklepna beseda knjige ter deli prispevka k projektu Najnovejše težnje v razvoju filozofskih disciplin razvitih dežel.

ki pa doslej niso v vodečih slojih človeštva prevladale in ki so bile bolj idealne svetle točke duhov posameznikov, kot realizirana človeška skupnost).

Prevlada živih vrednot antifašizma v sodobnem človeštvu pa je **skrajno vprašljiva**: sedanje **pretežno** zgodovinsko dobro (ki se je porodilo iz antifašizma in ki je nekoliko premaknilo zgodovinsko tehtnico iz **prevladujočega** zla v **korist** dobrega) nikakor ni dokončni zmagovalec. Še zmeraj sedanji mali presežek dobrega v človeštvu z vseh strani ogrožajo gigantske sile dejanskega ali možnega zla.

Zato sodobni trenutek človeštva - ob prestopu iz drugega v tretje tisočletje - ni značilna samo rahla premoč dobrega, ampak še bolj najizrazitejša **alternativnost** sodobne zgodovine: **najbolj izoblikovano novo razpotje** med globalnim, vsečloveškim dobrim in globalnim zlim. Prav to razpotje - na katerem še vedno ni zgubljena obetujuča možnost, da bo za dalj časa dobro vsaj nekoliko močnejše od zla - bi moralo skrajno vznemiriti vse zavestne ljudi (predvsem pa intelektualce sveta kot t.i. "vest človeštva") in s svojimi enkratnimi pozitivnimi možnostmi in s prisotno še veliko možnostjo, da se že jutri zopet prevlada zlo.

Tega razpotja se sedaj zaveda verjetno le manjši del "vesti človeštva". Zato so potrebna ob 50-letnici antifašistične zmage tudi kritična razmišljanja, kakršna vsebuje ta knjiga.

Glavne trditve v tej knjigi in v tem uvodu utemeljujem znanstveno, na svojem 57-letnem preučevanju človeške zgodovine, zlasti zgodovine 20. stoletja, na preučevanju vseh glavnih področij človeške družbe in vseh glavnih družbenih in filozofskih ved.

Seveda v tej drobni knjigi svojih zgodovinskih ocen nisem dokazoval sistematično, ampak le z nekaterimi značilnimi, fragmentarnimi ilustracijami. V tej knjigi o antifašizmu nisem govoril gostobesedno in neprestano, saj še danes žive vrednote antifašizma ne nosijo vedno na čelu njegovih formalnih oznak (čeprav so pogosto še globlje nadaljevanje in uresničevanje le-tega v drugih oblikah, kjer pa jih je treba šele pozorno poiskati).

Objavljene razprave so nastajale v daljšem razdobju. Četudi nekateri članki ne vsebujejo antifašizma v svojih naslovih, so vsi nastali iz njegovega duha, iz zavzetega vpraševanja, kako razvijati in kako uresničevati vrednote antifašizma v zelo **spremenjenih, novih družbenih razmerah človeštva** v zadnjih 50 letih: 1945-1995.

To moje stalno vpraševanje o vpletenosti antifašističnih vrednot v družbene procese izvira - tega se zavedam - iz mojih najmočnejših mladostnih doživetij, kot sem jih približno poskusil izraziti v uvodu knjige **Etika in socializem**:

"V primerjavi s to nizkostjo je siloviti narodnoosvobodilni preobrat, ki se je v Jugoslaviji in Sloveniji dogodil v letu 1941, deloval kot širok, zmagovit vdor sončne svetlobe v prtljak, siv in težak jesenski dan.

Ti in podobni dogodki so mi neposredno povedali, da je človekova morala njegova največja sila, ki zmore premakniti dosti več kot bregove.

Živa podoba te sile so bili tisoči hrabrih mladincev, žena, delavcev in intelektualcev v Ljubljani, kasneje tisoči zapornikov v fašističnih zaporih, neskončna dobra volja in pogum osvobodjene Primorske, partizani v zasneženih gorah Koroške in Štajerske. Pod najtežjo obliko okupacije je narod hlapcev rastel v narod junakov; narod, ki je bil goli mednarodni predmet, je vstal, skupaj z drugimi narodi Jugoslavije v mednarodni subjekt. Vse to je bilo očitno plod spajanja evropske kulture in organizacije s socialistično napredno moralo. Pokazalo se je, da je morala kulturno in organizirano napredno ljudstvo.

To osebno doživetje so kasnejši dogodki le potrjevali, dozorevali in kristalizirali."

To silovito doživetje duhovnega očiščenja in duhovnega vzpona, ki ga je vdahnil antifašizem, je bilo v Sloveniji povsem samoumevno, zakonito in množično, saj je fašizem samo dvema narodoma v svetu grozil s totalnim uničenjem: Židom in Slovencem.

Mojo knjigo predajam v **spomin na množico tistih idealnih borcev in aktivistov antifašistične vojne in gibanja**, katerih dejanski motivi so bili resnična svoboda, resnična pravičnost in človečnost.

Za junaštvo in moralno čistost milijonov padlih antifašistov ni nobena knjiga in noben bronast kip niti od daleč zadosten spomenik. **Edini dostojen spomenik jim je postavilo življenje sodobnega človeštva: žive sodobne vrednote.** O tem govorim v knjigi, ki je delen prispevek k odkrivanju **smisla njihovih žrtev.**

2. Totalna kriza najnovejše abstrakcionistične filozofije kot življenjske filozofije

V zgornjem podnaslovu ni prisotna samo določena tematika (problematika), ampak so izraženi tudi moje kategorično (izrecno) stališče, ocena in teza: večina najnovejše svetovne abstrakcionistične filozofije **je v krizi** z objektivnega gledišča objektivne potrebe, ki jo ima sodobno človeštvo o **življenjski filozofiji.**

To seveda ne pomeni, da naj bi bilo zanič in nazadnjaško vse, kar se dogaja v najnovejši svetovni filozofiji. Vsa številna resna predavanja po svetovnih univerzah o zgodovini filozofije in o klasični logiki so gotovo prispevek k potrebni elementarni kulturi logičnega mišljenja mladih generacij.

Toda ta elementarna logična kultura **še od daleč ni tista kultura življenjske filozofije**, ki bi bila v današnjem človeštvu možna in skrajno potrebna.

S pojmom "plodna življenjska filozofija" zajemam tisto, kar prispeva - zlasti kot filozofska antropologija, kot etika in aksiologija, kot socialna filozofija, kot filozofija zgodovine in politike - **k večji človečnosti človeške skupnosti.**

Na možno vprašanje, ali je katerakoli filozofija sploh sposobna dati tak prispevek, je zgodovina nedvomno že izrekla **pozitiven** odgovor:

1. Bistveni prispevek predsokratske filozofije k oblikovanju **socialnih reform in novih norm** (Solon, sedem modrih), ki so bile **temelj grškega polisa** in njegove specifične **demokratske inovacije.**

2. Bistveni prispevek T. G. Masarykove življenjske filozofije pri oblikovanju **naprednih ciljev zaveznikov** v prvi svetovni vojni in pri oblikovanju tedaj **najnaprednejše države** v srednji in vzhodni Evropi (ČSR).

3. Bistveni prispevek krščanske in marksistične življenjske filozofije pri oblikovanju **sodobne Zahodne Evrope** kot (verjetno) **najnaprednejše** makro-skupnosti v vsej zgodovini.

4. Bistveni prispevek teh dveh filozofij pri oblikovanju **koncepta človekovih pravic OZN**, ki je bistveno bogatejši in realnejši od vseh dosedanjih konceptov ("bistveni prispevek" nikakor ne pomeni, da naj bi samo filozofija prispevala k tem in drugim družbenim napredkom, ampak le, da je bil prispevek življenjske filozofije **eden od njunih** dejavnikov teh družbenih progresov).

Velike nezadostnosti današnje profesionalne življenjske filozofije se danes ostro izražajo zlasti tam, kjer bi filozofija morala prispevati k **celoviti** konceptiji **celovitega** družbenega razvoja.

Prevladujoči ozki abstrakcionizmi v novejši profesionalni filozofiji, ki pogosto zavestno odklanjajo vsako misel o **celoti** človeka in njenem **bistvu** (antiholizem), so bili s strani sodobne zgodovinske prakse že razkriti kot **skrajno nemočni** in **škodljivi** v

soočanju s tistimi sodobnimi kriznimi družbenimi stanji, ki zahtevajo **celovito** spremembo družbe, spremembo vseh njenih področij in njihovih odnosov. Zato so prevladujoči filozofski abstrakcionizmi propadli kot povsem neplodni, ko so se morali soočiti s takimi celovitimi družbenimi preobraty, kot jih doživljajo vse bivše "komunistične" dežele Balkana, Srednje in Vzhodne Evrope, ali s celovitimi zgodovinsko-razvojnimi spremembami v muslimanskih deželah, v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki, ali z vprašanjem nove, še odsotne urbane in postindustrijske kulture v deželah Zahodne Evrope, severne Amerike, Japonske in Avstralije.

Prepričljiv dokaz o skrajni nemoči sodobne profesionalne življenjske filozofije so zlasti tiste dežele bivše Jugoslavije, v katerih imajo nekateri filozofi veliko več politične moči, kot so jo imeli filozofi kdajkoli v vsej zgodovini človeštva. Ogromne slabosti prehoda iz prejšnje družbe v drugačno družbo (krvavi mednacionalni spopadi, socialna in moralna dekadencia, velik padeč proizvodnje in življenjskega standarda) imajo v teh deželah očitno prvenstveno subjektivne (in ne objektivne) izvore: zlasti teoretsko-metodološke in etične slabosti vladujočih delov inteligence.

Zaradi trde vladavine kvantitativno prevladujočih abstrakcionizmov se v kritičnih prehodih skoraj nikjer ni mogla družbeno uveljaviti **dialektična filozofska antropologija**, ki je **najnujnejša teoretično-metodološka predpostavka** uspešne in napredne življenjske filozofije, **predpostavka** plodne etike in aksiologije, filozofije zgodovine in politike - pa tudi plodne sociologije, politične ekonomije in politologije.

Nasproti vsem filozofskim abstrakcionizmom, ki so vladali v Evropi dvesto let in ki vladajo še zlasti v zadnjih desetletjih - posebej pa v drugi Jugoslaviji -, sem sistematično razvijal **realno filozofsko dialektiko** in zlasti realno dialektično antropologijo, etiko in aksiologijo. S tem sem zgradil ustrezno **metodološko osnovo** za moje politične, sociološke, ekonomske in mednarodne analize sodobnega družbenega razvoja Slovenije, bivše Jugoslavije, Evrope in človeštva ter za družbena in politična predvidevanja, zamisli in predloge, ki so bili zasnovani na omenjenih analizah.

Najnovejši družbeno-zgodovinski razvoj je **potrdil vse te** moje štiridesetletne družbene in politične analize, predvidevanja, zamisli in predloge: vkolikor jih je praktična politika upoštevala - je bila uspešna; če jih ni upoštevala - je bila zelo neuspešna.

S temi pozitivnimi in negativnimi praktičnimi dokazi je bila prednost dialektične življenjske filozofije **zmagovito** zgodovinsko potrjena.

To bom podrobneje dokazal kje drugje; tu pa bom samo dodal še nekatere najbolj aktualne aspekte spopada med abstrakcionistično in dialektično filozofijo in njihovo povezanost z uspešnim ali neuspešnim najnovejšim družbenim razvojem.

3. Še o realnih vrednotah sodobnosti in o aktualnem "boju" med dialektiko in abstrakcionizmom

Žive sodobne vrednote (ki sem jih izrazil v tej knjigi in ki jim je dal antifašizem tako silovit življenjski vzgon, da so postale del življenja širokih skupnosti, zlasti v novi Zahodni Evropi) **imajo močen in trajen skupni duhovni izvor**.

Ta trajni in duhovni izvor - ki bo sodobne vrednote lahko spodbujal tudi v **dolgi prihodnosti** - je **realni humanizem** (ki je sestavni del filozofske dialektične antropologije).

Realni humanizem je povezovalna in oživljajoča duhovna sila posamičnih živih vrednot človeštva (podobno kot veliki rečni tok napaja zelo različna živa bitja, ki skupaj tvorijo življenje).

Če sodobne najnaprednejše vrednote ne bi imele nikakršne zveze s **trajno naravo** človeka (in če bi imele samo nekakšen "izreden" izrastek "izrednih" razmer 20. stoletja, kot sta bila druga svetovna vojna in antifašizem), bi bile seveda zapisane poginu takoj ob koncu antifašistične vojne.

Zgodilo pa se je prav nasprotno: zares izredne (in v dosedanji zgodovini še nevidene) grozote 20. stoletja so tako skrajno ogrozile človeštvo, da se moralo - bolj duhovno pretreseno kot v vsej zgodovini - vprašati o svoji **resnični normalni naravi** in se odločno vrniti k njej, kakršna je lahko v **sodobnih pogojih**: sodobne žive vrednote antifašizma so ta **moderna** vrnitev k pravemu izvoru človeštva, so njegova moderna oblika.

Za drugo polovico 20. stoletja torej ni značilno, da bi izredno nasilje fašizma in stalinizma zamenjalo še kakšno hujše nasilje (to stopnjevanje se je res dogajalo v vsem novem veku), ampak gre za postopno samoukinjanje največjega organiziranega nasilja, in za njegovo še zelo negotovo, vendar postopno zamenjavo s prevladujočimi vrednotami. Ta napredni razvoj še ni prav nič gotov, toda v 50-ih letih Zahodne Evrope in človeštva je že dovolj dokazov, da je tak razvoj možen in ploden. Zato se **zanj spleča boriti vsem naprednim ljudem sveta**.

Tudi če bi kje v človeštvu te vrednote danes ali jutri začasno odmrle, ker bi jih prevladala zlo in nizkotnost, nam filozofija realnega humanizma (utemeljena **na vsej človeški realni zgodovini**) z veliko verjetnostjo zagotovil, da se je možno za te vrednote ponovno boriti, saj imajo **trajni temelj v izjemnem človeškem bistvu**.

Seveda je ta skupni **globinski** človeški izvor sodobnih vrednot manj opazen kot neposredne potrebe, ki so jih izzvale: fašistično in stalinistično nasilje ter skrajno nevarna oboroževalna tekma so tako očitno ogrožali in zavirali življenje človeštva, da jih je bilo nujno zamenjati z nečim bistveno drugačnim. Toda pri tem še ni bilo povsem jasno: **kakšne so tiste vrednote**, ki naj **realno** zamenjajo skrajno nasilje in kako je to vredno **globlje utemeljeno** v naravi človeka ter kakšne **realne rezultate** pričakujemo od teh vrednot. Ob teh vprašanjih pa se je zlomil del svetovnih intelektualcev, ki ni bil sposoben oceniti niti novih živih vrednot Zahodne Evrope in OZN (niti si plodno zamisliti smeri "prehoda" Vzhodne Evrope, Zahodne Evrope in balkanskih dežel, dežel v razvoju in človeštva kot celote v novo, boljše družbo).

Čeprav je bila skoraj vsem intelektualcem v Evropi in svetu skupna jasna elementarna zavest, da je treba odločno rušiti fašizem, stalinizem in oboroževalno tekmo, je bilo veliko manj očitno, kaj naj pride po tem: nekateri so imeli zelo meglene in zgrešene predstave o graditvi nove družbe po tem rušenju (o tem podrobneje kasneje).

Zato so nekaj let po padcu berlinskega zidu nekateri intelektualci Vzhodne, Zahodne, Srednje in Jugovzhodne Evrope doživljali pretrese globokega in šokantnega razočaranja, zmede, apatije in se umaknili iz politike.

Glavna miselna praznina, ki je vzrok te duhovne nemoči, je popolna **odsotnost dialektične filozofske antropologije in realnega humanizma** v zavesti nekaterih intelektualcev. Kot nasprotje te praznine pa se še toliko bolj izrazi **življenjska moč** dialektične filozofske antropologije in humanizma: v objavljenih člankih sem nakazal, da je izrazita **miselna zmaga dialektične antropologije in humanizma nad vsemi abstrakcionističnimi** filozofijami danes že povsem gotova, preverljiva in dokazana v vseh tistih družbenih procesih, ki zajemajo človeško celoto, vse njegove plasti.

Čeprav je moj prispevek k filozofski antropologiji in realnemu humanizmu izviren, je še veliko pomembnejše, da je bila ta filozofska usmeritev že doslej **zelo bogata in družbeno plodna**. Zato bi tudi danes lahko dala človeštvu največ spodbud. Vendar je bila tako nesebično zavzeta za človeka, da je pogosto pozabila na gromovito

samoreklamo in organizirano osvajanje pozicij, v čemer zlasti v 20. stoletju bolj uspevajo abstrakcionistične filozofske smeri.

Miselna in duhovna razlika med dialektično antropologijo in abstrakcionizmi je ogromna, zlasti v dojetanju **celote človeka** in vseh družbenih pojavov, kjer izrazito nastopa prav **celota** človeka: oseba, delo, sodobno človeštvo, večje družbene skupine, človeška duševnost in delo, nacija, demokracija, politika, morala, religija, umetnost vzgoja in izobraževanje. (Res so tudi nekatera ozka področja - matematika, formalna logika, mehanika, statika, tehnika, astronomija itd. - kjer dialektika ni skrajno nujna, ker se ta potrebna področja ukvarjajo samo z ozkimi izseki človeka in sveta; pri tem lahko kaj povejo tudi filozofski abstrakcionizmi, so pa **povsem nemočni** povesod, kjer nastopa **kompleksna večplastnost** človeka.)

Dialektični antropologiji (ki je temelj realnega humanizma) pripadajo (ali se ji približujejo) vsi filozofski pogledi, ki človeško celoto **ne zožijo** na eno samo ozko plast (ali na razum ali na čustvo ali na spolnost ali na ekonomski interes ali na družbenost ali na ozko egoistično individualnost itd.), ampak so sposobni dojeti, da je prav **bistvo (jedro) in celota človeka vedno združitev več bistvenih človeških plasti**, da se zato v vsakem posamezniku in skupini bije "večni" boj teh plasti in da je človek zato **izjemno večplastno in izjemno nihajoče** bitje (tudi njegove skupine).

Tako dialektično dojetanje človeške večplastnosti je prisotno že v prvotni (predsokratski) grški filozofiji, zelo izrazito pri Aristotelu, pri Komenskem, v Kantovi estetiki, pri Marxu, Brentanu, Masaryku, Schelerju, Frommu, Ricoeurju in Trstenjaku; je zelo izrazito že v krščanskih evangelijih in v stari zavezi; je v znatni meri prisotno v hinduizmu, v mnogih mitih ter ljudski umetnosti in pri velikih umetnikih, kot so Shakespeare, Goethe, Balzac, Stendhal, Tolstoj, Dostojevski, Crnjanski, Cankar, Krleža, Kocbek, de Sica, Visconti, Traven, Thomas Mann, Michelangelo, Picasso in drugi.

Vse te bogate poglede na izrazito človeško večplastnost in nasprotnost so nekateri intelektualci v drugi polovici 20. stoletja zanemarili bolj kot kdajkoli v pretekli zgodovini.

Sedanja **vladavina abstrakcionističnih filozofij** (ki so človeka najbolj zožile na nekakšno tanko plast) ni dala niti najmanjših pozitivnih spodbud sodobnim intelektualcem, zato nekateri niso dojeli niti bogatih spletov že delujočih novih vrednot v OZN in v Zahodni Evropi; niti večplastnih družbenih procesov v Zahodni, zlasti pa v Vzhodni in Jugovzhodni Evropi v drugi polovici 20. stoletja; niti niso dojeli različnosti teh procesov v različnih deželah.

Odtod precejšnja zaslepljenost nekaterih intelektualcev:

- A) za epohalno novost družbenega napredka na področju človeških pravic,
- B) za epohalno novost v razvoju Zahodne Evrope,
- C) za izrazite posebnosti "tranzicije" (prehoda v novo družbo) po padcu stalinizma v Vzhodni, Srednji in Jugovzhodni Evropi (na Balkanu).

Odtod razočaranje in zmeda dela intelektualcev ob nepričakovanih zelo negativnih "rezultatih" tranzicije v nekaterih deželah Vzhodne in Srednje Evrope ter na Balkanu.

Ad A)

Ozke filozofije so v 20. stoletju tako zastrle poglede nekaterih intelektualcev, da niso dojeli ogromnega pozitivnega **filozofskega in političnega preobrata**, ki ga je prinesel antifašizem.

Idejni in politični vrhunec antifašizma je ustanovitev svetovne organizacije (OZN) in zlasti proglašenje njene **Splošne deklaracije o človeških pravicah**.

S to deklaracijo je v človeštvu **idejno že zmagala filozofija dialektičnega realnega humanizma**, so filozofsko in idejno v človeštvu **že zmagale trajne vrednote** in trajni **ideali (cilji)**, ki so obenem **izrazito realni**. Najstarejša preizkušnja človeštva - antifašistična vojna - je nujno uveljavila skupno misel vsega naprednega človeštva o novi človeški prihodnosti.

Nekateri intelektualci pa niso videli, da so ta filozofija, te vrednote in ti ideali OZN **nujne** in **realne** sestavine vrhunske uspešnosti vseh celovitih **političnih in družbenih** procesov. Zato teh sestavin sploh niso znali praktično uporabiti v graditvi nove družbe po padcu stalinizma.

Zmaga realnega humanizma v Splošni deklaraciji OZN je v tem, da le-ta jasno opredeli: 1) **humane temelje** človeka, 2) **glavne vrednote** človeka in 3) **zvezo** med humanimi temelji in glavnimi vrednotami človeka.

Ad 1). Deklaracija OZN odkriva (člena 26. in 29.) glavni realni temelj in glavni realni cilj humanizma v "**polnem razvoju človeške osebnosti**". S tem deklaracija povzema temeljno človeško vrednoto celotnega dosedanjega realnega humanizma: antične grške filozofije, evangelijskega krščanstva, renesanse, francoske revolucije in modernega socializma (Marx, Masaryk in Fromm).

Ad 2) in 3). V Deklaraciji je povsem realno nakazano, da se temeljna človeška vrednota - polna osebnost - gradi z realizacijo bistvenih in **realnih delovnih vrednot**.

Kot idejno izhodišče in kot nadaljna perspektiva vseh bogatih in novih sestavin sodobnega progressa človeštva in nove Evrope pa je bila prvič v vsej zgodovini človeštva sprejeta **enotna filozofija človeka** (antropologija), ki jo je elementarno izrazil Deklaracija OZN o človekovih pravicah.

V tej deklaraciji niso samo definirane skupne vrednote sodobnega in prihodnjega človeštva, ampak je implicirana tudi povsem **določena, koherentna in povsem razpoznavna filozofska antropologija** (=filozofija človeka =osnove življenjske filozofije). V tem je **ogromen napredni idejni korak vsega človeštva**.

Da je Deklaracija OZN o človekovih pravicah **prava zavestna skupna filozofija vsega človeštva**, pokaže že preprosto dejstvo, da te Deklaracije idejno ne pobija nobena religija, nobena sodobna filozofska smer, nobena država in nobena politična stranka.

Strokovna analiza Deklaracije o človekovih pravicah in njena komparacija z vsemi dosedanjimi filozofijami, z vsemi dosedanjimi religijami in kulturami še bolj potrди, da deklaracija vsebuje skupno filozofijo vsega človeštva. Zgoščeno namreč sintetizira kardinalne pozitivne sestavine dosedanjih filozofij, religij in kultur.

To lahko ilustrira že kratka analiza impliciranih filozofskih sestavin v nekaterih delih deklaracije: svobodni polni razvoj človeške osebnosti (členi 22., 26. in 29), vsakdo ima pravico do dela (23. člen), do sodelovanja v javnem upravljanju (21. člen), do ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic (22. člen), do ustrezne življenjske materialne ravni (25. člen), do izobrazbe (26. člen) in ima tudi dolžnosti do take skupnosti, ki je pogoj razvoja osebnosti (29. člen).

V deklaracijah pravic **pred dvesto leti** sploh niso bile omenjene: temeljna vrednota **osebnosti** (ki jo poudarja Deklaracija OZN kar trikrat!), niti vrednote **dela** in delovanja ter **družbene solidarnosti**, ki pa so jasno izražene v Deklaraciji OZN kot sinteza vrednot iz dosedanjih filozofij, religij in kultur.

Vrednota osebnosti je skupno jedro napredne filozofije, ki so ga dojele različne filozofije kot bistvo človeka: "spoznanj samega sebe" v antični grški filozofiji; "človeška vest" kot naravni človeški zakon v izvirni krščanski misli (zlasti pri Pavlu); "cogito ergo sum" pri Descartesu; "avtonomija" posameznika pri Kantu in temeljnost "svobode vsakega posameznika" pri Marxu - te filozofije izražajo isto temeljno misel:

radikalno samospoznanje individue (kot vest in kot projekt) je glavni izvor samogradnje temeljne človeške vrednote - polne osebnosti.

Vrednota dela in delovanja je kot posebno človeško bistvo izpostavljena implicitno pri Hesiodosu, Talesu in Biasu, eksplicitno pri Aristotelu in (delno) v evangelijih, pri Kantu (apriori, handle so!, *facere-Tun* v *Kritik der Urteilkraft*), pri Marxu, Masaryku, v pragmatizmu.

Vrednota družbene solidarnosti, ljubezni in pravičnosti je izražena kot bistvo humanega človeka pri Aristotelu, v velikem delu besede in literarne umetnosti vseh epoh, v prvotnem krščanstvu in v modernem krščanstvu, v muslimanstvu, v vseh variantah socializma, v sodobnih krščanskih in socialdemokratskih strankah; po odkritjih sodobnih etnologov, sociologov in zgodovinarjev so bile razne oblike solidarnosti in kooperacije v preteklih kulturah veliko značilnejše za nastanek posebnega človeškega bitja, kot neusmiljeni "boj vsakega proti vsem".

Medtem ko je v prejšnjih deklaracijah pojmovan človek v glavnem kot dvodimenzionalno bitje komunikacij in prilaščanja, je v Deklaraciji OZN človek izrazito **večplastno bitje**: človeške osebnosti in človeških delnosti, kot duhovno in materialno bitje, kot bitje dela, kot socialno bitje, kot politično bitje, kot bitje kulture, kot bitje komunikacij, kot bitje prilaščanja itd.

Nekateri intelektualci in politiki, ki so aktivno sodelovali v odstranjevanju stalinizma, niso dojeli, da so navedene vrednote OZN najboljše pa tudi **najbolj realne** poti in cilji nove človeške družbe v "tranziciji" Vzhodne, Severne in Jugovzhodne Evrope. Niso dojeli: da je danes v vsej Evropi politično **najbolj realna** in **najbolj uspešna** graditev demokratične socialne države (s socialnim tržnim gospodarstvom). Ker niti tega niso dojeli, sploh niso mogli vnaprej, še pred padcem stalinizma, izdelati realnih projekcij čim lažjega in čim uspešnejšega prehoda (tranzicije).

Skrajno ozkim filozofskim pogledom je ustrezalo, da so bile kot glavne poti in cilji "tranzicije" postavljene **tri** siromašne **iluzije** in siromašne **dogme**:

a) Že samo uvajanje gole in prazne večstrankarske forme (brez vsake od omejenih vrednot OZN) naj bi prineslo visoko materialno blagostanje, popolno demokracijo in popolno družbeno harmonijo.

b) Popolna vladavina interesa privatnega lastnika za maksimalno prisvajanje naj bi izražala vso naravno (bistvo) človeka. Zato naj bi bila popolnoma razuzdana tekma lastnikov kapitala edina zdrava osnova prihodnje družbe in gospodarstva.

c) Edina naravna večja skupnost naj bi bila identiteta postmoderne nacije.

V bistvu naj bi - po teh treh dogmah - vse humano v "novi" družbi predstavljali **trije razuzdani egoizmi**: strankarski, individualni in nacionalni.

Čeprav je v teh treh dogmah tudi kakšen drobec resnice, je njihovo siromašno, ozko, trdo in uniformistično absolutiziranje ustrezalo **vsem ozkim filozofijam**, ki so profesionalno prevladale v 20. stoletju, ki so se zagrizeno borile proti filozofiji polne, bogate in vsestranske osebe (proti "holizmu") in ki so vse absolutizirale samo katero od ozkih plasti človeka: ali čisti um-razum, ali ekonomsko-prisvajalni interes ali spolni nagon ali "čisto bit" (ločena od bivajočega) ali prazno strukturo-formo ali čustvenost vrednot (ločenih od razuma-uma) itd. Ti filozofski pogledi - ki so vladali v Evropi zlasti ob padcu stalinizma - so seveda uresničitev svojih **ozkih** enostranskosti videli samo v **enostranskim družbenim formulah**. Iluzionistično družbeno harmonijo naj bi golo večstrankarstvo uresničilo npr. takole: ko bo odstranjen stalinizem, naj bi nastala obča nacionalna harmonija z zmago kateregakoli ozkega principa: ali naj bi prevladala razum v obliki računalniške in komunikacijske družbe ali v obliki "tehnološke inovativne družbe" ali "osvobojeni nagoni" ali "osvobojena igra čistega tržišča" ali "čista formalna

demokracija", omenja samo na "izvajanje pravnih procedur", ali naj bi zmagala "bitna identiteta nacionalne tradicije" ali pa politika kot gola "igra" večstrankarskih "elit".

Ad B)

Tako siromašno uniformno filozofsko in družbeno mišljenje je pozabilo, da je večplastnost Splošne deklaracije OZN tudi zgoščeni realni okvir **najboljše politične teorije, najboljše politične prakse in metodologije**, (seveda: če je politika **kvalitetna** in pojmovana predvsem kot **upravljanje** - in ne samo kot oblast - visoko razvite industrijske in postindustrijske družbe).

Skrajno ozki filozofski in družbeni pogledi v Evropi in svetu niso mogli dojeti, da realni humanizem in njegove vrednote (izhajajoče iz antifašizma) niso samo zmagoviti idejni in etnični projekt (ideal) antifašizma in OZN, ampak da se žive vrednote OZN v precejšnji meri **že plodno uresničujejo v zahodni Evropi v drugi polovici 20. stoletja**; da je - prav zaradi precejšnjega uresničevanja teh vrednot - sedanja Zahodna Evropa verjetno **najuspešnejša družba** v vsej človeški zgodovini; prav gotovo pa v epohi hierarhične družbe in še zlasti v novem veku.

Vse enostranske filozofije zaradi svojega uniformnega iluzionizma vidijo novo družbo samo kot popolnoma harmonično identiteto.

Zato jim dinamična večplastnost sedanje Zahodne Evrope - pa tudi njene določene resne pomanjkljivosti - rušijo **iluzionistična pričakovanja identične družbe** in jih potiskajo v enostrankarski pesimizem in pasivizem. Zato nimajo moči, da se iz stare, otrdele in zaslepljujoče formule ("ali moje absolutno dobro - ali absolutno zlo; tretje možnosti ni") prebijajo do bistveno drugačnega dialektičnega zgodovinsko-komparativnega gledanja: še v nobeni novoveški skupnosti ni dobro tako prevladovalo nad zlim kot v sedanji Zahodni in Severni Evropi: zato je pot Zahodne Evrope tudi optimalna pot Vzhodne Evrope.

Ad C)

Zaradi trdega in ozkega mišljenja nekateri angažirani intelektualci tik pred padcem stalinizma sploh niso več razmišljali o tem, kako so pogoji v **vsaki** vzhodnoevropski, srednjeevropski in jugovzhodni deželi **zelo različni**. Še manj pa so uvideli, da je treba te zelo različne pogoje v **vsaki** deželi **drugače** in **zelo originalno** kombinirati z novimi vrednotami OZN in Zahodne Evrope.

To je bil velik korak nazaj od znanstveno-metodološkega pristopa prvih učinkovitih rušilcev stalinizma - jugoslovanskih antifašistov. Le-ti so, takoj po ostrem spopadu s stalinizmom v letu 1948, utemeljeno poudarjali, da ne more biti nobene uniformne formule razvoja za vse dežele, ampak da ima vsaka **svojo posebno pot**. To stališče je izrazito nadaljevanje dialektike in realnega humanizma, katerega realizem ni nekakšen plehki materializem, ampak dialektično pojmovanje Aristotela, evangelijev in izvirnega marksizma, da se vsako občje uresničuje samo v samostojnih posameznostih. Torej se tudi nove skupne vrednote OZN in Zahodne Evrope lahko uspešno uresničujejo samo z izrazitim izvirnim upoštevanjem in uresničevanjem pogojev vsake dežele.

Danes - v graditvi nove družbe po padcu stalinizma - imajo filozofski in družboslovni abstrakcionizmi veliko bolj razkrojevalne in težke posledice kot v času vladavine stalinizma, ker so ti abstrakcionizmi sedaj pogosto na **odločujočih** pozicijah in so zato izrazit **sestavni del** ekonomske, duhovne, moralne in politične **zmede**.

V študiji o Masaryku² sem pokazal, da je bilo del njegovega vrhunskega političnega uspeha njegovo **realno dialektično** analiziranje in sintetiziranje vseh plasti družbe (in človeka).

Podobno je razkroj stalinizma na začetku močno pospešila tista **večplastna znanstvena kritika**, ki jo je na moj predlog leta 1949 sprejelo jugoslovansko politično vodstvo: kritika stalinističnega državno-političnega sistema, kritika stalinistične partije, kritika stalinističnih socialno-slojnih odnosov, kritika stalinistične ekonomske politike, kritika stalinistične ideologije, kritika stalinistične nacionalne politike, kritika stalinistične mednarodne politike in kritika stalinistične "morale".

---

² Gre za mojo študijo T. H. Masaryk, La démocratie contemporaine et l'Europe contemporaine, ki sem jo imel na velikem mednarodnem simpoziju o Masaryku na Češkem (grad Liblice pri Pragi) septembra 1994. Simpozij, na katerem je sodelovalo okrog sedemdeset znanstvenikov iz sedemnajstih držav vseh kontinentov, je zelo pozitivno ocenil moje teze o nujnosti socialnega tržnega gospodarstva in socialne države kot ciljih "tranzicije" v Vzhodni, Srednji in Jugovzhodni Evropi ter o nujni povezanosti morale in politike v tem procesu. Ob tej priložnosti je bil tudi ustanovljen pripravljalni odbor za ustanovitev Mednarodnega Masarykovega združenja z udeležbo poverjenikov iz sedemnajstih držav. Na sprejemu vseh udeležencev simpozija pri predsedniku Češke Václavu Havlu na Hradčanih pa je direktor Masarykovega inštituta dr. Jaroslav Opat v svojem govoru poudaril, da smo udeleženci iz Slovenije iniciatorji ustanovitve tega mednarodnega združenja (upam, da je to tudi naš majhen prispevek k promociji Slovenije, ki je pokazal, da Slovenci nismo samo površni epigoni tujine, ampak smo lahko tudi izvorni duhovni pobudniki). V Sloveniji pa je že ustanovljeno verjetno prvo Masarykovo združenje zunaj Češke (DRUŠTVO T. G. MASARYK ZA FILOZOFSKO ANTROPOLOGIJO, ZA ETIKO IN ZA HUMANISTIČNE IN DRUŽBENE VEDE).